

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw

Scheffers, A.A.J.

Citation

Scheffers, A. A. J. (2013, April 18). *'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20829> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scheffers, Albert Antoine Jacques

Title: Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw

Issue Date: 2013-04-18

11 Nieuwe duiten 1739

Zoals in de inleiding is vermeld heeft Sassen reeds laten zien dat de Staten van Holland en West-Friesland in de periode 1739 tot en met 1780 zes keer opdracht hebben gegeven tot de productie en distributie van koperen duiten. Van elk van deze zes producties is een gedetailleerde rekening bewaard gebleven. De rekeningen zijn opgesteld door de essayeurs-generaal vader en zoon Johan en Marcellus Emants. Zij leggen hierin namens hun superieuren – de raden en generaalmeesters van de Munten - verantwoording af aan de vertegenwoordigers van de opdrachtgever de Staten van Holland. Sassen beperkt zich in zijn artikel echter tot een samenvatting van de rekeningen, waarin hij een aantal niet gespecificeerde totaalstellingen geeft.⁸⁷⁹ In deze studie daarentegen wordt een poging gedaan een meer compleet beeld te schetsen van de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw. Dit gebeurt op basis van gegevens uit zowel de archieven van Generaliteits Muntkamer als die van de Staten van Holland, de Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier en de ‘Rekenkamer ter Auditie van de Gemeenelandsrekeningen en de opvolgende colleges’. Deze laatste kamer wordt vanaf 1751 aangeduid als de ‘Hollandsche Rekenkamer’. De genoemde zes rekeningen zijn in hoofdstuk 15 van het deel Bronnen van deze publicatie integraal opgenomen, zodat zij voor eventuele verdere studie naar het kleingeld in de Republiek of naar de Munten of de muntslag van Holland en West-Friesland gemakkelijk beschikbaar zijn.

11.1 Inleiding

Vijftien jaar na de laatste productie en distributie van nieuwe duiten ontvangen de generaalmeesters weer zodanige klachten over het gebrek aan goede duiten dat zij de Staten van Holland verzoeken om een behoorlijke hoeveelheid koperen duitplaatjes te mogen inkopen.⁸⁸⁰ Het voorlopige, waarschijnlijk mondelinge antwoord op dit verzoek van 19 april 1738 is van dien aard dat essayeur-generaal Johan Emants de opdracht krijgt naar Amsterdam af te reizen om de actuele prijs van het koper te weten te komen. Uit zijn rapport van 16 juni 1738 blijkt dat Anthonij Grill (ca. 1704-1783) en diens neef Johannes (1708-1754) 30 tot 36.000 pond Zweedse koperen duitplaatjes kunnen leveren tegen een prijs van 79 gulden per 100 pond. De duitplaatjes hebben een gemiddeld gewicht van 150 à 152 stuks per pond (75 à 76 per mark; 3,24-3,28 g per stuk).⁸⁸¹ Uit de vorige hoofdstukken is duidelijk geworden dat de productie van koperen plaatjes in Zweden

gebonden is aan het seizoen. De molens waarmee de platen worden geplet en uitgestanst worden aangedreven door smeltwater dat alleen in het voorjaar in voldoende hoeveelheid beschikbaar is. Reden waarom dit hier nog een keer wordt aangehaald is dat de heren Grill laten weten dat de leverantie van de duitplaatjes niet eerder dan tegen mei van het volgende jaar kan worden verwacht. Dit omdat het productieseizoen in Zweden, door gebrek aan smeltwater, voorbij is.

In hun memorie aan de Staten van Holland van 21 juni 1738 schrijven de raden en generaalmeesters dat de ‘schaarsheid’ aan goede duiten vooral in het Zuiderkwartier goed merkbaar is. Hoe de generaalmeesters precies aan deze informatie zijn gekomen, blijkt niet. De generaalmeesters verzoeken voor f 30.000: - aan nieuwe Zweedse duitplaatjes te mogen inkopen. Vier dagen later krijgen ze de toestemming.⁸⁸²

Begin juli sluit Johan Emants het contract met Anthonij en Johannis Grill. Het betreft een levering van 35 à 36.000 pond koperen duitplaatjes.⁸⁸³ In december wordt de vraag om goede duiten zo dringend dat Emants bij de heren Grill opnieuw gaat informeren naar de levering van de bestelde plaatjes. Zij delen hem mee alles in het werk te hebben gesteld om de koperen plaatjes nog dit jaar geleverd te krijgen, maar dat vanwege het slechte weer in Zweden de plaatjes niet naar Stockholm kunnen worden vervoerd. Daar komt nog bij dat voor het transport van Stockholm naar Amsterdam ook met vertraging rekening moet worden gehouden, omdat de reguliere vaart tussen de twee steden vanwege de strenge winter is gestaakt.⁸⁸⁴

Een oplossing komt wel van heel nabij. De Amsterdamse koperhandelaar Daniel Mits heeft in Gelderland op de Veluwe een kopermolen opgestart waar ook duitplaatjes kunnen worden geproduceerd en heeft essayeur-generaal Emants een monster van zijn nieuwe productie overhandigd. Deze toont de blanco koperen plaatjes van Nederlands fabricaat aan Cornelis Hop, lid van Gecommitteerde Raden van Holland en aan raadpensionaris Anthonie van der Heim.⁸⁸⁵ Op 27 december 1738 wordt besloten om voor 10.000 gulden aan rondellen voor de duiten bij Mits te bestellen voor een prijs van f 80: - per 100 pond. Mits zegt een korting toe van 2 procent, wanneer hij binnen een maand na levering de betaling ontvangt. De prijs komt daardoor op f 78: 8: - per 100 pond.⁸⁸⁶ De bestelling bij Mits komt bovenop die van Zweedse rondellen bij Anthonij en Johannis Grill, zodat er in totaal voor f 40.000: - aan nieuwe duitplaatjes is besteld.

⁸⁷⁹ Sassen, *De Hollandsche en Westfriesche duiten 1738-1780*

⁸⁸⁰ NA 1.01.44-69 fol. 119. Mededeling in vergadering R&G d.d. 19 april 1738.

⁸⁸¹ NA 1.01.44-69 fol. 122. Rapport Essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 16 juni 1738.

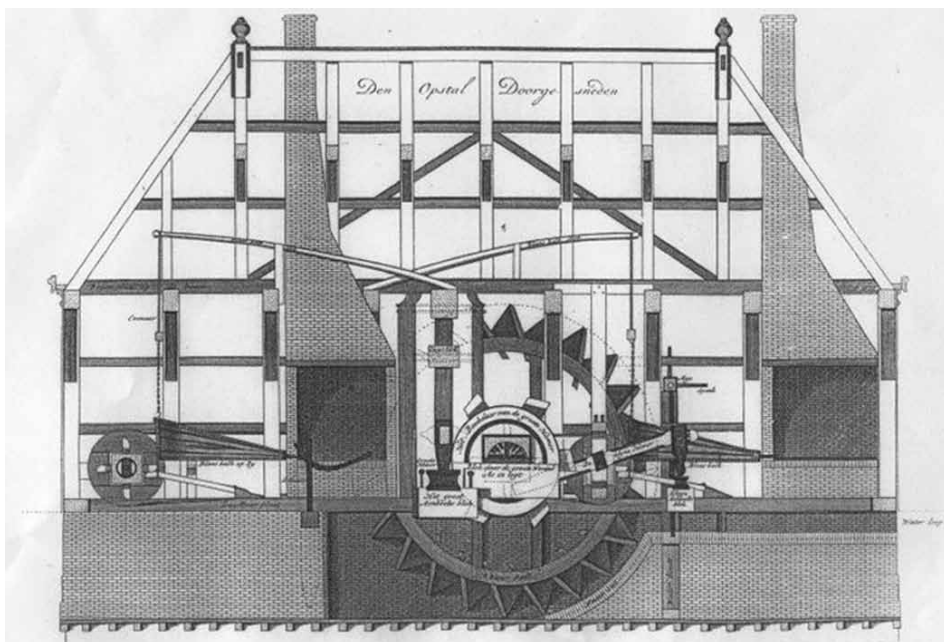
⁸⁸² NA 1.01.44-20 fol. 23v en 026v. NA 3.01.04.01-1920. Gedrukte versie pag 367. Memorie R&G d.d. 21 juni 1738 en resolutie StvHoll 25 juni 1738.

⁸⁸³ NA 1.01.44-69 fol. 127. Rapport Essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 04 juli 1738.

⁸⁸⁴ NA 1.01.44-69 fol. 149. Rapport Essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 18 december 1738.

⁸⁸⁵ Het zal hier zeer waarschijnlijk mr. Cornelis Hop (1685-1762) betreffen, die onder andere lid van de Vroedschap van Amsterdam 1720-1762 en van Gecommitteerde Raden van Holland in het Zuiderkwartier 1738-1741 en 1744-1747 was. Zie over hem J.E. Elias *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795* Haarlem 1903-1905, deel II 739. Anthonie van der Heim (1693-1746) wordt in 1710, al voordat hij zijn studie rechten aan de Universiteit van Leiden had afgerond, benoemd tot secretaris van de Generaliteits Rekenkamer en griffier van de Leen-en registerkamer van Holland. Hij volgt in 1727 Simon van Slingelandt op als thesaurier-generaal bij de Raad van State en in 1737 ook als Raadpensionaris van Holland op. Zijn overgeleverd archief bevat onder andere lijsten van data van resoluties van de Staten van Holland en Westfriesland over de periode 1720-1731 genomen ten aanzien van muntzaken en een memorie betreffende de aanstelling van essayeurs-generaal bij de Staten-Generaal.

⁸⁸⁶ NA 1.01.44-69 fol. 151v. Rapport Essayeur-generaal in vergadering en resolutie van R&G d.d. 29 december 1738, Het contract met Daniel Mits wordt gesloten op 13 januari 1739, NA 1.01.44-20 fol. 58.

Afb. 30. Doorsnede van een door waterkracht aangedreven kopermolen. Zichtbaar is het door het water aangedreven rad dat de blaasbalgen voor de twee ovens in beweging brengt.

Bron: H. Hagens, *De kracht van stromend water. Negen eeuwen watermolens op de Veluwe*.

Oorspronkelijk afgebeeld in L. van Natrus e.a., *Volkomen Moolenboek*, Amsterdam 1734.

Het eerste deel van de Veluwse plaatjes wordt begin maart 1739 in Amsterdam afgeleverd.⁸⁸⁷ Uit het rapport van de controle van de leverantie, uitgevoerd ‘ten huize van’ Daniel Mits te Amsterdam, blijkt dat de rondellen verpakt zijn in acht vaten met een gezamenlijke inhoud van 4.027 pond en dat ze ‘blank, rond en redelijk wigtig’ zijn. Een enkel stuk is misschien wat aan de lichte kant, maar door elkaar genomen is het gewicht uitgekomen op 150 1/2 stukken in het pond, dus gemiddeld 3,27 gram per stuk. Die Veluwse duitplaatjes blijken een zeer goed alternatief voor de tot nu toe gebruikte Zweedse plaatjes. Bovendien garandeert Daniel Mits de rest van de bestelling in partijen van 1.000 pond nieuwe plaatjes per week gereed te hebben. Dit is heel ander nieuws dan de heren Grill hebben moeten meedelen over de bij hen bestelde duitplaatjes, namelijk dat de schepen te Stockholm nog vastliggen in het ijs en dat deze niet voor mei 1739 verwacht mogen worden.⁸⁸⁸ De aangekondigde vertraging blijkt zich echter gunstiger te ontwikkelen dan verwacht. Begin april komt het bericht van aankomst van de eerste zes van de in totaal honderdvijftig vaten Zweedse duitplaatjes. Een paspoort op naam van Anthonij en Johannis Grill voor de vrije invoer van 36.000

⁸⁸⁷ NA 1.01.44-69 fol. 158v. Rapport van de visitatie van de Munt van Holland te Dordrecht d.d. 6 maart 1739.

⁸⁸⁸ NA 1.01.44-69 fol. 160v. Rapport essayeur-generaal in vergadering van R&G d.d. 16 maart 1739.

pond koperen muntplaatjes wordt inderdaad enkele dagen later ontvangen.⁸⁸⁹

De nieuwe Zweedse plaatjes blijken echter niet ‘gelijkwigtig’ te zijn. In vier vaten zitten rondellen die gemiddeld uitkomen op 151 stukken in het pond (3,26 g per stuk). Het vijfde vat bevat blanco plaatjes die 157 stuks per het pond wegen (3,13 g per stuk).⁸⁹⁰

Begin juni arriveert een tweede zending uit Zweden: 56 vaten met elk 275 pond rondellen, die bij weging uitkomen op 152 stukken in het pond (3,24 g per stuk) en volgens de gebruikelijke verdeling worden verzonden naar Dordrecht en Hoorn.⁸⁹¹ Uit de lijst voor verzending, die raden en generaalmeesters medio juni opstellen, blijkt dat zij uitgaan van een totaal van 62 vaten. Dit betekent dat het vat met te lichte duitplaatjes uit de leverantie van april, waarvan eerst is bepaald het voorlopig achter te houden, waarschijnlijk gewoon is meegenomen in de vermuting. Een maand later volgen nog 63 vaten van opnieuw elk 275 pond.⁸⁹²

In de eerste helft van augustus wordt het restant van de levering van de Veluwse duitplaatjes gecontroleerd. In negen vaten zit in totaal 4.707 pond aan rondellen, met een gemiddeld gewicht van 150 1/3 per pond (3,27 g per stuk).⁸⁹³

De laatste zending van duitplaatjes uit Zweden arriveert in de tweede helft van diezelfde maand te Amsterdam. De zestien vaten bevatten rondellen met een gewicht van gemiddeld 150 9/16 stukken in het pond (3,26 g per stuk).⁸⁹⁴

Tijdens zijn laatste bezoek aan Amsterdam wordt de essayeur-generaal aangesproken door de commissarissen van Wisselbank over het feit dat van de f 10.600: - aan nieuwe duiten, die recent naar de stad Amsterdam zijn gezonden, tot dan toe slechts voor f 6.000: - is afgehaald. Het overleg met de ontvanger van de stad en met de essayeur van de Wisselbank dat hierop volgt maakt duidelijk dat het in circulatie brengen van de nieuwe duiten wordt gehinderd door het slechte toezicht op het plakkaat van de Staten-Generaal van 12 juni 1738, dat voorschrijft dat de oude, versleten en buitenlandse stuivers behoren te worden ingetrokken. Deze slechte stuivers circuleren nog volop tegen een waarde van een halve stuiver. Emants neemt daarop het initiatief tot een gesprek met zowel de commissarissen van de Wisselbank als met de burgemeesters van Amsterdam. De burgemeesters stellen heel duidelijk dat zij best willen meewerken aan de intrekking van de oude stuivers, maar niet voordat de f 24.000: - aan nieuwe pijlstuivers, die voor de stad Amsterdam worden gemunt, zijn geleverd.⁸⁹⁵ In hoofdstuk 19 van dit deel van deze publicatie wordt nader op de productie en distributie van de nieuwe stuivers in 1738 ingegaan.

⁸⁸⁹ NA 1.01.44-69 fol. 163v-164. Berigt van arrivement d.d. 6 april 1739.

⁸⁹⁰ NA 1.01.44-69 fol. 165. Rapport essayeur-generaal in vergadering van R&G d.d. 20 april 1739.

⁸⁹¹ NA 1.01.44-69 fol. 169. Lijste van verdeling en versending d.d. 19 juni 1739.

⁸⁹² NA 1.01.44-69 fol. 170. Commissie tot visitatie op de essayeur-generaal d.d. 18 juli 1739.

⁸⁹³ NA 1.01.44-69 fol. 173v. Rapport van visitatie gedaan in de vergadering van R&G d.d. 13 augustus 1739.

⁸⁹⁴ NA 1.01.44-69 fol. 175v. Rapport van visitatie gedaan in de vergadering van R&G d.d. 31 augustus 1739.

⁸⁹⁵ NA 1.01.44-69 fol. 175v. Rapport van visitatie gedaan in de vergadering R&G d.d. 31 augustus 1739.

11.2 Hollandse duiten 1739

In Dordrecht is Muntmeester Isaac Westerveen in 1731 op eigen verzoek, vanwege zijn ‘dispositie’ en mogelijk ook vanwege zijn onvoldoende gevulde orderportefeuille, ontheven uit zijn functie.⁸⁹⁶ Hij wordt nog hetzelfde jaar opgevolgd door Otto Buck.⁸⁹⁷ Uit de in maart 1739 door de generaalmeesters opgestelde distributielijst blijkt dat Buck van de f 10.000: - aan Veluwse nieuwe duiten f 6.500: - moet verzenden aan de steden van het Zuiderkwartier (zie kadertekst 42).⁸⁹⁸ Begin april arriveren de vijf vaten vanuit Zweden, waarvan de plaatjes gemiddeld 151 stukken in het pond wegen (3,26 g per stuk). Deze zending is zeer waarschijnlijk in zijn geheel vervoerd naar de Munt te Dordrecht. Een zesde vat bevat de rondellen die bij weging uitkwamen op 157 stukken in het pond (3,13 g per stuk).⁸⁹⁹ De overeenkomst in gewicht met de te lichte duitplaatjes in de zending van maart 1739 is treffend. Beide partijen moeten afkomstig zijn van een opdracht die in Zweden voor een andere opdrachtgever dan de Staten van Holland is geproduceerd. Uit de bewaard gebleven stukken wordt niet duidelijk of de inhoud van dit zesde vat bijtijds is verruild voor plaatjes van het correcte gewicht of dat de te lichte plaatjes toch stilzwijgend zijn gemengd met de andere exemplaren en dus gewoon gemunt en gedistribueerd. Van de in april en juni uit Zweden gearriveerde 62 vaten krijgt de Dordtse Muntmeester er op basis van de reguliere verdeling 42 geleverd.⁹⁰⁰ Van de in juli aangekomen 63 vaten ontvangt Otto Buck er ook 42, waarvan hij wederom f 10.970: - aan nieuwe duiten (1.755.200 stuks) moet maken en in gelijke porties als de vorige partij aan de verschillende steden verzenden.⁹⁰¹ De 4.707 pond Veluwse duitplaatjes, die in augustus te Amsterdam zijn afgeleverd, worden geheel naar de Dordtse Munt gezonden om er f 4.422: - aan nieuwe duiten (707.520 stuks) van te slaan.⁹⁰² Otto Buck maakt echter geen haast met de verwerking van de toegezonden blanco duitplaatjes. Essayeur-generaal Emants meldt na zijn bezoek aan de Dordtse Munt dat van de 42 vaatjes na een week nog niet de helft is vermnt en dat het personeel bezig is met de voorbereidingen voor de muntslag van 30 à 40 mark aan gouden dukaten. Het is mogelijk dat een opdracht van de VOC de aanmunting van de nieuwe duiten in de weg zit. Pol geeft aan dat Buck in 1739 inderdaad gouden dukaten aan de VOC levert.⁹⁰³ Van bijna geen enkele Muntmeester uit de tijd van de Republiek, ook niet van Otto Buck, is tot nu toe iets van bedrijfsadministratie teruggevonden, zodat vrijwel niets bekend is over de

opdrachtgevers.⁹⁰⁴ Wel bestaan er registers van de provoost of smidmeester van de Munt van Holland te Dordrecht, waarin de aantallen aan de waardijn afgeleverde muntstukken in marken op datum zijn genoteerd. Deze registers bevatten echter geen gegevens over de productie van de koperen duiten, zodat niet aangetoond kan worden of de productie van gouden dukaten voor de VOC de duitproductie werkelijk heeft opgehouden.⁹⁰⁵ Van de laatste zestien vaten Zweedse duitplaatjes krijgt de Dordtse Muntmeester er tien toegezonden, die samen met de negen vaatjes Veluwse rondellen van 11 augustus f 7.122: - aan nieuwe duiten moeten opleveren.⁹⁰⁶ In het archief van de Rekenkamer van Holland bevindt zich de rekening waarmee essayeur-generaal Emants verantwoording aflegt van de besteding van de aan hem ‘toegelegde gelden’ voor deze aanmunting van deze duiten in 1739. Uit dit stuk, dat op last van de Gecommitteerde Raden op 31 mei 1740 in de ‘Camere van de Rekeningen in den Hage’ wordt ‘gehoort, opgenomen en geslooten’, blijkt dat Otto Buck 8.760 ponden aan Veluwse duitplaatjes en 25.995 pond aan Zweedse duitplaatjes heeft laten vermunten. Van deze 34.755 ponden is 56 pond door de Muntmeester als niet goed afgewerkte of slecht gestempelde muntplaatjes (cisaliën) apart gehouden, zodat er te Dordrecht in 1739 uiteindelijk 33.999 pond aan nieuwe duiten is afgeleverd. Emants geeft in zijn verantwoording een gedetailleerd overzicht van de bedragen die aan de verschillende steden zijn gezonden. Het overzicht van Emants moet als een officiële document worden gezien dan de vijf distributielijsten die in het resolutieboek van de raden en generaalmeesters staan vermeld, omdat het overzicht door de essayeur-generaal is opgesteld als verantwoording aan de Rekenkamer en voor akkoord is ondertekend door Muntmeester Buck.⁹⁰⁷ De vijf distributielijsten en Emants verantwoording worden weergegeven in kadertekst 42. In dit overzicht vallen de verschillen op tussen de totalen van de diverse afleveringen en hetgeen essayeur-generaal Emants verantwoordt aan zijn superieuren. Waardoor deze verschillen zijn veroorzaakt, is niet duidelijk. Op basis van Emants verantwoording komt de oplage van de Hollandse duit 1739 uit op 5.249.656 stuks.⁹⁰⁸

896 NA 3.01.04.01-1913. Missive Isaac Westerveen aan Gecommitteerde Raden d.d. 17 mei 1731, behandeld in de vergadering van 26 mei 1731.
897 Instructieboek van raden en generaalmeesters van de Munten, fol. 35v. Otto Buck is op 1 augustus 1731 aangesteld en tekent op de 18 van die maand voor de eerste maal het Instructieboek als bewijs dat hij de eed op zijn instructie in hun handen heeft afgelegd.
898 NA 1.01.44-69 fol. 162v. ‘Lijst van verdeling en versending’ gepresenteerd in de vergadering R&G d.d. 20 maart 1739.
899 NA 1.01.44-69 fol. 164v-165. Rapport visitatie Veluwse duijtplaaten d.d. 20 april 1739.
900 NA 1.01.44-69 fol. 169v. Rapport visitatie van 56 vaaten Sweedse duijtplaatsen d.d. 18 juni 1739.
901 NA 1.01.44-69 fol. 171v. Notulen R&G d.d. 28 juli 1739.
902 NA 1.01.44-69 fol. 174v. Notulen R&G d.d. 17 augustus 1739.
903 Pol, Tot gerieff van India, pag. 86.

904 De enig bekende delen administratie van een Muntmeester uit de Republiek der Verenigde Nederlanden zijn die van de Utrechtse Muntmeester C.F. Wesselman (1777-1781), aanwezig in het Gemeentearchief Helmond. Zijn documenten moeten nog uitgebreid nader worden bestudeerd voordat daar de hier gewenste informatie uit is te halen. De enkele bewaard gebleven waardijns- of provoostregisters zouden eens bekeken moeten worden op vermelding van namen van opdrachtgevers. Verder zou een onderzoek naar geldhandelaars, vooral die in Amsterdam in de 17de en achttiende eeuw, de nodige informatie kunnen opleveren over dit onderwerp. Een publicatie van het onderzoek naar de Amsterdamse Wisselbank als opdrachtgever van de diverse Muntmeesters in de periode 1654-1694 is in voorbereiding bij schrijver dezes.
905 NA 3.01.30-196-198. Registers van de smidmeester, houdende aantekening van het getal marken aan gouden en zilveren munten aan de waardijn van de Munt van Holland geleverd, 1730-1806. Deze registers voor de hoofdstuk over de productie van pijlstuivers 1738-1740 en 1764 wel gebruiken worden.
906 NA 1.01.44-67 fol. 177. ‘Lijst van versending der laeste duijtplaten’, gepresenteerd in de vergadering R&G d.d. 1 september 1739.
907 Zie hoofdstuk 15.1 in het deel Bronnen van deze publicatie.
908 Dit aantal wordt ook genoemd door Sassen in zijn bijdrage *De Hollandsche en Westfriesche duiten* 190. Pannekeet geeft als oplagecijfer voor de duiten 1739 5.277.288. Zie de catalogus www.duiten.nl.

Kadertekst 42								
Verdeling van de Hollandse duiten 1739								
Plaats	zending 1 ⁹⁰⁹	zending 2 ⁹¹⁰	zending 3 ⁹¹¹	zending 4 ⁹¹²	zending 5 ⁹¹³	Totaal	Verantwoording Emants ⁹¹⁴	Verschil
Dordrecht	700: 0: 0	970: 0: 0	970: 0: 0	222: 0: 0	322: 0: 0	3.184:00:00	2.636: 7: 0	547:13:00
Haarlem	800: 0: 0	1.100: 0: 0	1.100: 0: 0	500: 0: 0	800: 0: 0	4.300:00:00	3.400: 0: 0	900:00:00
Delft	400: 0: 0	800: 0: 0	800: 0: 0	200: 0: 0	300: 0: 0	2.500:00:00	2.100: 0: 0	400:00:00
Leiden	1.000: 0: 0	2.000: 0: 0	2.000: 0: 0	600: 0: 0	1.200: 0: 0	6.800:00:00	5.700: 0: 0	1.100:00:00
Amsterdam	1.000: 0: 0	2.000: 0: 0	2.000: 0: 0	1.600: 0: 0	2.200: 0: 0	8.800:00:00	7.100: 0: 0	1.700:00:00
Gouda	400: 0: 0	600: 0: 0	600: 0: 0	200: 0: 0	300: 0: 0	2.100:00:00	1.700: 0: 0	400:00:00
Rotterdam	1.000: 0: 0	1.500: 0: 0	1.500: 0: 0	600: 0: 0	900: 0: 0	5.500:00:00	4.400: 0: 0	1.100:00:00
Gorinchem	200: 0: 0	300: 0: 0	300: 0: 0	200: 0: 0	300: 0: 0	1.300:00:00	1000: 0: 0	300:00:00
Schiedam	200: 0: 0	300: 0: 0	300: 0: 0	0: 0: 0	100: 0: 0	900:00:00	800: 0: 0	100:00:00
Schoonhoven	150: 0: 0	200: 0: 0	200: 0: 0	0: 0: 0	100: 0: 0	650:00:00	575: 0: 0	75:00:00
Brielle	150: 0: 0	200: 0: 0	200: 0: 0	0: 0: 0	100: 0: 0	650:00:00	575: 0: 0	75:00:00
Den Haag	500: 0: 0	1.000: 0: 0	1000: 0: 0	300: 0: 0	500: 0: 0	3.300:00:00	2.842: 0: 0	458:00:00
Totaal	<i>f</i> 6.500: 0: 0	<i>f</i> 1.0970: 0: 0	<i>f</i> 1.0970: 0: 0	<i>f</i> 4.422: 0: 0	<i>f</i> 7.122: 0: 0	<i>f</i> 39.984:00:00	<i>f</i> 32.810: 7: 0	<i>f</i> 547:13:00

De verantwoording van Emants in 1739 aan de Staten van Holland en hun Rekenkamer geeft eveneens een gedetailleerd inzicht in de kosten die zijn gemaakt voor het in circulatie brengen van de *f* 32.810: 7: 0 aan nieuwe duiten. Naast de aanschaf van de koperen muntplaatjes betreft het hier het loon voor de gezellen, de kosten voor het vervaardigen van de stempels, het lossen van de geleverde muntplaatjes, het laden van de geslagen duiten, het transport naar en van de Munt, het maken van nieuwe vaten voor de verzending, het dag en nacht stoken van het vuur in de Munt tijdens het munten en tenslotte de olie die gebruikt is voor de lampen en voor de balanciers of muntschroeven. Muntmeester Otto Buck ontvangt als salaris voor zijn toezicht op het vermunten van de duiten 4 penningen of 2 duiten per 68 stuks en dus voor de 34.775 ponden samen *f* 945: 5: 2. De Dordtse gezellen krijgen samen *f* 2.412: 2:14. Deze bedragen zijn als volgt opgebouwd: voor de verwerking van de Zweedse duitplaatjes ontvangt de Muntmeester *f* 721:11: 0 en voor de die van de Veluwse *f* 243:14: 2. De Dordtse Munters ontvangen samen *f* 1.803:17: 8 voor de vermunting van de Zweedse rondellen en voor die van de Veluwse *f* 609: 5: 6. De stempelsnijder Drappentier ten slotte ontvangt voor de vervaardiging van tweehonderd paar stempels *f* 200: -. ⁹¹⁵

909 NA 1.01.44-69 fol. 162v. 'Lijst van verdeling en versending van f10.000 nieuwe duijten' d.d. 20 maart 1739.
910 NA 1.01.44-69 fol. 169v. 'Lijst van vedeling en versending van f 16.195 nieuwe duijten' d.d. 19 juni 1739.
911 NA 1.01.44-69 fol. 171v. 'Lijst van verdeling en versending van 63 vaatjes Sweedse duijtplaaten' d.d. 28 juli 1739.
912 NA 1.01.44-69 fol. 174v. 'Lijst van versending van f 4.422 Veluwse duijtplaten' d.d. 17 augustus 1739.
913 NA 1.01.44-69 fol. 177v. 'Lijst van versending der laeste duijtplaten' d.d. 1 september 1739.
914 NA 3.01.28-5642 A. Rekening van essayeur-generaal Johan Emants d.d. 31 mei 1740.
915 NA 3.01.28-5642A. Rekeninge, bewijs ende relique d.d. 31 mei 1740. Zie hoofdstuk 15.1 in het deel Bronnen van deze publicatie.

11.3 Westfrieze duiten 1739

Muntmeester Jan Knol laat in januari 1739 weten af te zien van zijn derde deel in de aanmunting van de juist gearriveerde partij Zweedse duitplaatjes, zodat de hele partij van 4.027 pond wordt verscheept naar de Munt te Dordrecht. ⁹¹⁶ Knol meldt geen reden waarom hij deze opdracht weigert. Mogelijk is hij bezig met de verwerking van een order die hem meer oplevert dan de productie van duiten. In hoeverre hij deze stap neemt in overleg met de provoost en de gezellen van de Westfrieze Munt, wordt evenmin duidelijk. Uit de in maart door de generaalmeeesters opgestelde distributielijst blijkt dat Knol zijn deel van de Veluwse duitplaatjes wel vermunt. Op basis van de reguliere verdeling van de in april en juni gearriveerde 62 vaten krijgt de Westfrieze Munt er 20 afgeleverd. Van de in juli aangekomen partij van 63 vaten ontvangt Jan Knol er nu 21, waaruit hij voor *f* 5.490: - aan nieuwe duiten moet munten. Van de laatste zestien vaatjes Zweedse duitplaatjes die in de tweede helft van augustus te Amsterdam arriveren, krijgt de Westfrieze Munt zes toegezonden. Hiervan moet volgens de ‘lijst van versendinge’ van de essayeur-generaal *f* 1.520: - aan nieuwe duiten worden geslagen. De vier door de raden en generaalmeeesters opgestelde distributielijsten en de verantwoording van de essayeur-generaal samen geven het overzicht dat in kadertekst 43 wordt geleverd.

Kadertekst 43							
Verdeling van de Westfrieze duiten 1739							
Plaats	zending 1 ⁹¹⁷	zending 2 ⁹¹⁸	zending 3 ⁹¹⁹	zending 4 ⁹²⁰	Totaal	Verantwoording Emants ⁹²¹	Verschil
Amsterdam	2000: 0: 0	2700: 0: 0	3000: 0: 0	1000: 0: 0	8700: 0: 0	8700: 0: 0	0
Alkmaar	300: 0: 0	500: 0: 0	500: 0: 0	100: 0: 0	1400: 0: 0	1400: 0: 0	0
Hoor	300: 0: 0	500: 0: 0	500: 0: 0	100: 0: 0	1400: 0: 0	1400: 0: 0	0
Enkhuizen	300: 0: 0	525: 0: 0	490: 0: 0	120: 0: 0	1435: 0: 0	1710: 14: 0	275:14: 0
Edam	150: 0: 0	250: 0: 0	250: 0: 0	50: 0: 0	700: 0: 0	700: 0: 0	0
Monnickendam	150: 0: 0	250: 0: 0	250: 0: 0	50: 0: 0	700: 0: 0	700: 0: 0	0
Medemblik	150: 0: 0	250: 0: 0	250: 0: 0	50: 0: 0	700: 0: 0	700: 0: 0	0
Purmerend	150: 0: 0	250: 0: 0	250: 0: 0	50: 0: 0	700: 0: 0	700: 0: 0	0
Totaal	<i>f</i> 3.500: 0: 0	<i>f</i> 5.225: 0: 0	<i>f</i> 5.490: 0: 0	<i>f</i> 1.520: 0: 0	<i>f</i> 15.735: 0: 0	<i>f</i> 16.010:14: 0	<i>f</i> 275:14: 0

916 NA 1.01.44-69 fol. 153v. Rapport Essayeur-generaal in vergadering van R&G d.d. 17 januari 1739.
917 NA 1.01.44-69 fol. 162v. 'Lijste van verdeling en versending' gepresenteerd in de vergadering R&G d.d. 20 maart 1739.
918 NA 1.01.44-69 fol. 169v.'Lijste van verdeling en versending van 16.195 guldens nieuwe duijten door de Muntmeesters van Holland en Westvriesland te doen...'.
919 NA 1.01.44-69 fol. 171v. 'Lijste van verdeling en versending van 63 vaatjes Sweedse duijtplaaten'.
920 NA 1.01.44-67 fol. 177. 'Lijste van versending der laeste duijtplaten', gepresenteerd in de vergadering R&G d.d. 1 september 1739.
921 NA 3.01.28-5642 A. Rekening van essayeur-generaal Johan Emants d.d. 31 mei 1740.

Zoals eerder al vermeld wijkt de verantwoording van essayeur-generaal Johan Emants soms af van de overgeleverde distributielijsten. Voor de Westfriese duiten 1739 geldt dat alleen voor Enkhuizen. De stad krijgt *f* 275:14: 0 meer nieuwe duiten dan in de vier distributielijsten wordt vermeld. Muntmeester Jan Knol heeft 16.975 pond koperen muntplaatjes afgeleverd gekregen en daarvan 14 pond aan slecht gesneden of ‘qualijk gestempelde plaetjes’ apart gehouden. Op basis van de verantwoording van de essayeur-generaal kan de oplage van de Westfriese duiten 1739 worden bepaald op tenminste 2.561.670 stuks.⁹²² Jan van Dijk, stempelsnijder van de Westfriese Munt, meldt per brief aan de raden en generaalmeesters dat hij voor deze productie 93 paar stempels heeft gesneden. Hij vraagt en ontvangt hiervoor een vergoeding van *f* 70: -.⁹²³

II.4 Samenvatting 1739

Na de omvangrijke aanmuntingen van duiten in de periode 1707-1723 duurt het 15 jaar voordat de generaalmeesters een nieuw verzoek tot het inkopen van koperen duitplaatjes doen. Opnieuw wordt met Grill een contract gesloten. Het gaat dit keer om 35 à 36.000 pond. De levering wordt echter opgehouden door het slechte weer in Zweden. Een oplossing komt van nabij in persoon van de Amsterdamse handelaar Daniël Mits, die op de Veluwe een kopermolen heeft opgericht en ongeveer 12.750 pond duitplaatjes levert. Het is de eerste keer dat koperen rondellen van Nederlands fabricaat voor Hollandse en Westfriese duiten worden gebruikt. Essayeur-generaal Johan Emants verantwoordt deze productie en distributie van nieuwe duiten 1739 in een rekening die hij op 31 mei 1740 presenteert aan de leden van de Rekenkamer van Holland. Hieruit blijkt dat er verschillen bestaan tussen de bewaard gebleven uitgevaardigde lijsten van verzending en de verantwoording van Emants. Voor deze studie worden de cijfers van de verantwoording van Emants als meest betrouwbare bron gezien. De gewestelijke schatkist houdt *f* 2.179:15: 6 over aan deze verbetering van de kwaliteit van de circulatie van het koperen kleingeld.

922 August Sassen noemt in zijn *De Hollandsche en Westfriesche duiten 1739-1780* als oplage van de Westfriese duit 1739 2.561.712. Pannekeet geeft als berekenende oplage 2.306.968 stuks. Zie [www.duiten.nl/catalogus West-Friesland](http://www.duiten.nl/catalogus/West-Friesland).
923 NA 1.01.44-20 fol. 96. Missive van Jan van Dijk d.d. 3 maart 1740.

924 Hoewel in de aanhef van de rekening expliciet wordt gemeld dat deze is opgesteld in guldens van 20 stuiver en stuivers van 16 penningen worden de valutatekens £ (feitelijk gebruikt voor Nederlands pond van 40 groten) en β (idem voor schelling = 1/20 pond) gebruikt.
925 Dit bedrag is mede voor de verwerking van de Veluwse duitplaatjes.
926 Dit bedrag is voor het sleep- en kuiploon samen en mede voor de verwerking van de Veluwse duitplaatjes.
927 Dit bedrag is mede voor de verwerking van de Veluwse duitplaatjes.
928 Idem.
929 Idem

	Holland	West-Friesland	Totaal
1739	In Nederlandse guldens, stuivers en penningen, tenzij anders aangegeven ⁹²⁴	In Nederlandse guldens, stuivers en penningen, tenzij anders aangegeven	In Nederlandse guldens, stuivers en penningen, tenzij anders aangegeven
Ontvangsten			
Voorschot ontvanger-generaal 11 maart 1739			21.000: 0: 0
Totaal			21.000: 0: 0
Cisailles			
1739	28: 0: 0	7: 0: 0	
Gemunt aan nieuwe duiten			
1739	32.810: 7: 0	16.010:14: 0	
Totaal ontvangen	32.838: 7: 0	16.017:14: 0	48.856: 1: 0 69:856: 1: 0
Uitgaven			
Gerestitueerd aan de ontvanger-generaal 15 oktober 1739			18.000: 0: 0
Idem, 23 januari 1740			3.000: 0: 0
Betaalt aan A. &. J. Grill, 20 augustus 1739			30.325:18: 0
Betaalt aan D. Mits, 14 augustus 1739			10.024: 6: 0
Zweedse duitplaatjes			
Muntmeester	721:11: 0	358:15: 4	
Muntloon	1.803:17: 8	381: 3:10	
Kaaiwerker	⁹²⁵ 28: 4: 0	⁹²⁶ 19:11: 0	
Kuipers	⁹²⁷ 10:12: 0		
Dag en nacht stoken	⁹²⁸ 42:10: 0	32: 0: 0	
Olie	⁹²⁹ 30: 0: 0		

	Holland	West-Friesland	Totaal
Stempelsnijder	⁹³⁰ 200: 0: 0	⁹³¹ 93: 0: 0	
Veluwse duitplaatjes			
Muntmeester	243:14: 2	112: 9: 8	
Muntloon	609: 5: 6	896:12: 2	
Kaaiwerker			
Kuipers			
Dag en nacht stoken			
Olie			
Stempelsnijder			
Essayeur-generaal			732:16: 0
Secretaris Rekenkamer			10: 0: 0
Totaal	3.689:13:16	1.893:11: 4	62.093: 0: 0
Totaal uitgaven			67.666: 5: 6
Ontvangst minus uitgave			f 2.179:15: 6

⁹³⁰ Dit bedrag is mede voor de stempels gebruikt voor de verwerking van de Veluwse duitplaatjes.
⁹³¹ Idem.